

Олександр МУЗИЧКО
(Одеса, Україна)

Одеса другої половини XIX – початку XX ст. як науковий центр: історичні джерела vs історіографічної традиції

В історіографії розвитку науки в Одесі у другій половині XIX – на початку XX ст. переважає фактологічно-кількісний підхід. Перелік одеських наукових товариств, науковців, студентів переконує пересічного читача в однозначній успішності «одеського наукового проекту» XIX – початку XX ст., наукової «депровінціалізації» Одеси [9; 10; 22; 23; 24]. Заздалегідь зорієнтовані на глорифікацію, автори краєзнавчих нарисів створюють та оберігають містичний образ «Південної Пальміри». Навіть у спеціальних працях майже відсутні згадки про сумніви багатьох тогочасних одеських науковців щодо перспективності своєї подальшої кар'єри у місті. Аналіз образів певних структур, що часто формує історіографічні концепції, є одним з провідних напрямків сучасної історіографії. Дослідження цього питання важливе для аналізу змісту історичного процесу, складного світу уявлень та ідей. Метою цієї статті є аналіз феномену різкої розбіжності між історіографічною традицією, що глорифікує Одесу як науковий центр другої половини XIX – початку XX ст., та протилежним підходом, який відбився в історичних джерелах. Головним чином, автор спирається на джерела особистого походження (епістолярія, щоденники, мемуари), відповідні дані з яких здебільшого не взяли до уваги попередні історіографи. Авторами цих пам'яток були провідні науковці, що певний час працювали в Одесі у другій половині XIX – на початку XX ст. Ці вкрай суб'єктивні джерела, безсумнівно, відбивають навколишню реальність крізь призму уявлень та відчуттів науковців, що сформувались внаслідок впливу різноманітних чинників. Однак співпадіння думок у таких різних за часом написання документах як листи та мемуари свідчить принаймні про велику ступінь достовірності, закарбованого в них образу «наукової Одеси».

У другій половині XIX ст. Одеса досягла рівня одного з найбільших портових міст світу (на початок 1860-х рр. – 115,5 тисяч мешканців) та значного економічного осередку [8, с.139]. Заснований у 1865 р. Новоросійський університет мав виконати місію одного з провідних інтелектуальних центрів півдня Російської імперії. Всі ці факти начебто розвіяли підозри так званих «недругів» Одеси, що наприкінці XVIII – на початку XIX ст. заперечували доцільність заснування провідного південного порту Російської імперії у цій місцевості [2].

На середину XIX ст. Одеса мала значний досвід наукового життя, але перші, здебільшого приїжджі професори Новоросійського університету, висловлювали сумніви у здатності Одеси перетворитись на науковий центр [21, с.11–12]. Деякі з них приїхали в Одесу сповнені наукових планів. Проте саме цих представників одеської професури 1860 – 1870-х рр. спіткало найбільше розчарування. Найбільш показовою є одеська сторінка життя видатного славіста В. Григоровича. В Одесі він планував інтенсифікувати слов'янознавчі студії, сподіваючись на більш тісний зв'язок краю з Балканами. Він обстоював ідею організації історичного архіву в Одесі, збереження пам'яток старовини. Жодна з ініціатив науковця не реалізувалася, що підсилювало його дивакуватість та загалом розчарування у житті. Гальмування наукової активності історика в Одесі, його душевний стан не вкрились ані від мемуаристів, ані від сучасних історіографів [37, с.30–35; 16, с.752]. Маловідомі листи славіста підтверджують факт його розчарування в Одесі. Він повідомляв колегу, про те, що «мечты мои давно не осуществились», пов'язуючи цей факт зі специфікою Одеси: «базарная Одесса – слишком гадка, чтобы ее поминать добром» [32, арк.4]. Вже незадовго до своєї смерті він писав:

«чернорабочий антиквар, я ограждаю себя этим званием от той свистопляски, которая так обычна в Одессе. Скоро ли Бог даст избавить себя от всяких прелестей края, в котором взыскания преследуют меня то с той, то с другой стороны» [31, арк.26].

Подібні, хоча й дещо менш емоційні, враження сучасників В. Григоровича дозволяють ясніше зрозуміти сутність його претензій до Одеси. Інший одеський професор-славіст В. Ягич у 1872 р. писав В. Ламанському: «Одесса – обыкновенный торговый город... Людям, занимающимся наукою, а не покупанием хлеба, здесь очень неудобно жить..., кажется, что и обстоятельства здешнего университета прескверны: наукою очень мало занимаются» У листі до І. Срезнев-

ського звичайну для професора нестоличного університету скаргу на брак наукової літератури він вважав за потрібне супроводити такими характеристиками Одеси як «прескверный город, не настоящий русский, и не совсем, европейский», «ненавистующий на науку» [26, с.63].

Правознавець О. Павлов вже на початку свого перебування в Одесі зазначив: «Я до сих пор еще не сжился с Одессою и, кажется, долго не проживу. Не привлекательный город!» [30, арк.1]. Справді, професор недовго пробув в Одесі. Вже в статусі професора Московського університету він зазначив, що:

«переезд из Казани в Одессу был для меня словно переселением на другую планету, атмосфера которой совсем не приходилась к моей велико-российской натуре. Ею могли дышать и наслаждаться только еврей, поляк, немец, грек, и, пожалуй, хохол, сроднившийся со своим положением «хлопца» у этих «панующих» национальностей» [15, с.12].

Також через багато років після тривалого викладання в Одесі видатний мистецтвознавець Н. Кондаков демонстрував не менш прохолодне ставлення до Південної Пальміри. На його думку, більшість населення Одеси сприймало її як тимчасове місце проживання, готель, що унеможливило розвиток тут власного класу освічених одеситів, університет нагадував постійний двір, не користуючись увагою міста. Останню обставину автор трактував дwoяко: як позитивну, адже ізоляція викладачів від преси та публіки не так сильно розбещувала їх, і як негативну, адже від самотності страждали їх сім'ї. Загалом, автор зауважував, що

«провинциальная жизнь, отсутствие сотрудничества, перерыв научных связей, действовали расслабляющим образом на многих талантливых людей, отвлекая их мало-по-малу и окончательно от настоящих научных работ... Одесский университет, имевший собственно говоря, по своей юности и отсутствию в самом городе той культурной закваски наших провинций, вроде Казани или Харькова, все шансы сохранять известную свежесть интеллигентной среды, распространявшейся из русских центров, давал полный пустоцвет на других факультетах, кроме естественного» [12, с.58–59, 69–70].

Але на відміну від згаданих науковців, він вітав одеське розмаїття мов та культур.

Більш позитивним постає образ Одеси у спадщині природознавців. Навіть у часи реакції початку 1880-х рр. О. Ковалевський відзначав, що має наукову свободу в Одесі [25, с.127]. Більшість істориків науки схильні пояснювати життєві негаразди низки видатних природознавців в Одесі у 1870-х – на початку 1880-х рр. виключно реакційною політикою влади та групи їх колег-професорів. Джерела дозволяють твердити про глибші причини. У мемуарах І. Сеченов зазначав, що від життя в Одесі «этом милом полуевропейском городе, у меня сохранились по сие время самые приятные воспоминания» [34, с.133]. Щоправда, він пов'язував цю обставину не так зі специфікою міста, як зі своїм перебуванням у дружньому гуртку низки одеських колег [33, с.138]. На початку свого перебування в Одесі І. Сеченов повідомляв колег про свої приємні враження від міста, наукову бадьорість [20, с.214, 222]. Однак вже через декілька років він клопотав про перехід до Петурбургу, вважаючи, що «там средства и условия для моих занятий несравненно больше, чем здесь... у меня уже много разработок, здесь же всякая штука дается с большим трудом» [20, с.220].

Після гучної відставки на початку 1880-х І. Мечников зазначав, що «при мысли об Одессе у меня всегда всплывает очень горькое чувство, и мне становится тяжело и неприятно». Лише згодом він зауважив, що «отвращение, вызывавшееся прежде воспоминанием об Одессе начало концентрироваться на университете» [19, с.114, 115-116].

У джерелах відбилась своєрідна колективна думка тогочасної наукової еліти Одеси. Так, М. Костомаров згадував, що під час свого тижневого перебування в Одесі на початку 1870-х рр. університетські професори скаржились йому на «меркантильное направление одесского общества», що

«проникая в круг студентов, препятствует расширению среди них той любви к науке, без которой университет делается бездушным трупом. Здесь все гоняется за личною выгодой, все прежде всего думают о наполнении своего кармана» [14, с.619-620].

Ймовірність повідомлення М. Костомарова підтверджує й актове джерело. У 1870 р. професор карного права О. Богдановський під час засідання ради професорів запропонував просити імператора про надання професорам земельних ділянок на Кавказі. Своє прохання він підкріпив розлогим спічем, в якому, зокрема наголосив:

«жизнь наша в Одессе, среди богатого, бойкого, торгового населения, может быть еще менее удобна, чем в других универ-

ситетських городах. С одной стороны большая, против других провинциальных городов, дороговизна всего, необходимого даже для скромного существования, а с другой – значительная заработная и наемная плата здесь всякого другого труда (прикащики в магазинах средней руки здесь получают не менее 1500 руб., бухгалтеры и кассиры торговых домов 4-5 тыс., простые факторы и маклера проживают со своими семействами не менее 4 тыс. в год каждый) ставят нас здесь часто в совершенную невозможность доставлять себе и семействам нашим хоть бы такое необходимое удовольствие, как жизнь вне города, в течение лета». [28, с.134-141].

Показово, що професори одностайно підтримали думку свого колеги.

Таким чином, мав підстави тріумфувати відомий одеській історик М. Мурзакевич, який послідовно заперечував доцільність заснування університету в Одесі. Зокрема, на початку 1870-х рр. у щоденнику він саркастично зазначав, що

«университет нужно было бы открыть в Николаеве, а не в полуиностранный Одессе, переполненной лжи та распущенности. Примитивная мысль близоруких людей основала университет там, где все коммерческое, но не научное... Профессора Одессу выставили городом цивилизованным, то есть, что в ней есть клубы, трактиры, кабаки и другие заведения, которые пребывают на содержании у жидов» [3, с. 76].

Наведені вище претензії науковців до Одеси припадають на період становлення університету та загалом позитивістської (тобто класичної) науки у місті. Однак вони не втратили своєї актуальності і надалі. Наприкінці XIX – на початку XX ст. суспільно-політичне життя, у тому числі радикальні течії, лише погравішали. Це погіршило становище університету, який потрапив майже у перманентну фінансову та моральну кризу. Тим більше, що досвід 1860 – 1880-х рр. вже «працював» проти наукової репутації Одеси. Видатний єврейський історик С. Дубнов у 1890 р. переїжджав до Одеси вже знаючи, що для історика це «наименее исторический город... атмосфера юного торгового порта мало благоприятна для роста литературного центра» [7, с.170]. Наукові роботи С. Дубнова в Одесі не відзначались фундаментальністю. Відчуваючи це, науковець так пояснював причину свого переїзду до здавалося б ще глибшої провінції Вільно:

«за 13 лет моего пребывания в Одессе наша общественная жизнь вышла из периода затишья и вступила в полосу бурь; я сам был захвачен этой борьбой, но меня зовет другой долг перед народом, долг историка, и я ухожу в более тихую гавань, где общественная деятельность не будет так сильно соперничать с научно-литературною, как в столице юга» [7, с.267].

Потрапивши до Одеси у середині 1880-х р., київський історик І. Линниченко писав: «Одесса какой-то для меня малосимпатичный город – коммерция его santa. Совершенно иностранный отпечаток, по улицам встретишь одних жидов, греков да итальянцев» [1, с.91-92]. У 1896 р. він з великими творчими планами повернувся до Одеси вже як авторитетний історик (зазначимо, що це чи не єдиний подібний випадок, не враховуючи повернень в екстремальні 1918 – 1919 рр. (Н. Кондаков, Д. Овсяніко-Куликовський, С. Аваліані)). Однак на час свого остаточного від'їзду з Одеси у 1919 р. І. Линниченко міг записати на свій карб багато заслуг (виховання солідної кількості учнів, заснування Бібліографічного товариства), але лише не фундаментальні наукові праці. Фактично він перетворився на мемуариста та публіциста. Провалилися й деякі його проекти, в основу яких було покладено сподівання на громадську підтримку. Показовою є реакція кримчанина О. Бертъе-Делагарда на повідомлення І. Линниченка у 1909 р. про власну ініціативу заснувати в Одесі міський музей: «Город слишком ничтожен по духовным силам и времени в особенности, чтобы дать материал для такого музея. Если и можно, что либо подобное то не более, как в виде отдельной комнаты при музее, нашем или при городской библиотеке. Там где не было жизни невозможно и воспоминание о ней» [4, арк.8]. Під впливом невдач ставлення І. Линниченка до Одеси радикалізувалось: «нет на Руси города, где было бы хуже» [33, арк.3-4]. Він протиставляв байдужій до традицій Одесі Москву – осередок руської духовності, що більш пристрасно, жвавіше ставиться до минулого [17]. Академік, філолог, професор Ф. Корш намагався використати фактор поліетнічності та «напівєвропейськості» Одеси в якості рушійної сили науки [13]. Але й він невдовзі залишив місто розчарованим.

Варто зазначити, що українські науковці також не відносили багатоетнічність та загалом не патріотичність Одеси до її позитивних рис. Найбільш показовою є думка М. Слабченка:

«Одеса серед українських міст завжди займала трохи відокремлене положення: й віддаленість від таких центрів як Київ чи Хар-

ків, і молодість університету, й торгівельний характер та ріжко-національність міста й другі причини до певної міри сприяли до ізольованості Одеси, як українського центру» [36, с.179].

Як життя в оточеній фортеці сприймали одеську дійсність інші одеські українські історики П. Іванов та О. Грушевський.

Зростання кількості наукових товариств наприкінці XIX – на початку XX ст. не завжди призводило до зміцнення наукового потенціалу Одеси. Часто до скандалу призводили протиріччя між науковцями-професіоналами та науковцями-аматорами. Найбільш показовим у цьому плані є скандальне завершення нетривалого існування Одеського юридичного товариства при Новоросійському університеті [5, арк.30-40]. Деякі науковці вважали, що збільшення кількості товариств призводить до розмивання й без того тонкого прошарку одеської наукової еліти.

Дійсно, на початку XX ст. значно низили свою активність Одеське товариство історії та старожитностей та Історико-Філологічне товариство при університеті, не змогли розгорнути діяльність одеське відділення військово-історичного товариства, товариство сходознавців. Колективне ставлення одеської наукової еліти до свого буття на початку XX ст. найбільш яскраво відбиває промова відомого лінгвіста, професора Новоросійського університету В. Істріна на святкуванні 15-річчя заснування Історико-філологічного товариства. Промовець відзначив байдужість населення до справи розвитку високої науки та фактично узагальнив попередні пояснення цього явища:

«здесь не было времени образоваться ни старинным знатым родам, которые были бы тесно связаны столетиями с своей землей, ни старым именитым купеческим фамилиям, которые бы гордились своим столетним служением русской земле, ни просто старожилам, которые чувствовали бы себя так крепко привязанными к своему насиженному месту. Ни исторических воспоминаний, переходящих от поколения к поколению, ни исторических реликвий, так много говорящих чувству гражданина, ни нравственных связей между поселенцами нового края, связей, которые одни только и устанавливают общность культурных интересов» [29, с.5-9].

Знаменно, що у 1910-ті рр. діяльність цього товариства звалась до мінімуму.

Враження науковців загалом співпадають з думками представників інших груп інтелігенції. Метафорично-негативний образ «наукової»

Одеси відобразив журналіст А. Кауфман: «Одесский воздух не особенно благоприятствовал научным занятиям тех профессоров, у которых было призвание двигать науку» [21, с.84]. Показово, що запеклі опоненти А. Кауфмана, професори Г. Афанасьєв та І. Линниченко, залишили недоторканою лише цю тезу. Більш розкрив метафору А. Кауфмана син відомого одеського історика Аполлона Скальковського чиновник Костянтин:

«замечательным фактом общественной жизни Одессы оставалось полное равнодушие ко всему, кроме торговли и некоторых муниципальных вопросов. В Одессе только отдельные личности интересовались политикой, общественными вопросами, литературой, изящными искусствами и т.п. Такая бедность интеллектуального развития в таком большом городе изумительна. Причина этому была отчасти в том, что недвижимое ядро общества составляли иностранные негоцианты, с их многочисленными сателлитами, русское же население – элемент бродячий, быстро сменявшийся, и потому не имевший времени сложиться в определенные кружки. Подобное настроение делало тогда Одессу «благонадежною» в политическом смысле, но зато и крайне скучною» [35, с.365].

Під тиском традиції глорифікаторам-публіцистам початку ХХ ст. доводилося твердити лише про приховані наукові сили Одеси [6, с.240].

Жвавість суспільно-політичного життя Одеси виштовхувала науковців саме на цей шлях, чим скористались О. Маркевич, С. Авалані, М. Ланге, П. Казанський, В. Лігін та Є. Щепкін. Останній зауважував в Одесі майже всі згадані його колегами недоліки, але трактував їх на свою користь [18, с.35-36].

Підвищенню суспільного статусу науковців сприяв бурхливий розвиток одеської журналістики. Власники та редактори газет залюбки приймали статті науковців, надавали свої шпальти для полеміки між ними. Але вочевидь ці ж обставини у поєднанні з іншими спокусами значно знижували власне наукову вартість їх робіт. Це зауважували сторонні спостерігачі. Наприклад, М. Карєєв, згадуючи про свого московського товариша історика Г. Перетятковича зазначав:

«но каким поблекшим, опустившимся, неинтересным показался он мне, когда я через 15 лет встретился с ним в Одессе» [11, с.112].

Отже, одеське позанаукове середовище виступало у ролі несприятливого чинника розвитку фундаментальної науки. Статистика підтверджує думку багатьох одеських науковців про Одесу як «транзитний пункт» для науковців: майже всі одеські науковці або розпочинали тут свою наукову кар'єру або завершували. Затримка в Одесі у зрілому віці коштувала науковцям втрати наукового потенціалу. Своєрідною даниною за збереження життєвої енергії було витіснення зі сфери чистої науки у сферу публічного життя. Показово, що тривалість перебування в Одесі лише підсилювала негативні враження науковців. Маючи у середині XIX ст. досить сприятливі стартові можливості (на-явність історичного товариства, менш гострі національні протиріччя, що зумовили перехід до Новоросійського університету деяких здібних викладачів з університету Св. Володимира), Одеса поступилась у умовному змаганні іншому провінційному університетському місту – Києву. Важливу роль відіграло запізніле відкриття в Одесі університету, який надалі був змушений розвиватись у наздоганяючому темпі. Однак значення університету як наукового центру Одеси було дуже суперечливим: з одного боку він безумовно був головним осередком розвитку місцевої науки, але з іншого – перетворився на символ чвар, вогнище нестабільності, що підважувало репутацію науки. Водночас наведені джерела дозволяють зробити висновок про поширення серед наукової еліти національних фобій і багатьох інших комплексів – завищених чи занижених самооцінок, загостреного самолюбства. Якщо останні риси є загалом властивими для стилю життя науковців, то національні фобії свідчать про поширення негативних процесів, що охопили суспільно-політичне життя Російської імперії. Загалом, проаналізовані джерела свідчать про звивистий шлях формування історіографічної традиції, що іноді залишає на узбіччі цілі джерельні пласти, які не відповідають науковій парадигмі та суспільно-політичній кон'юнктурі, що поширені у певний період.

Джерела та література

1. Архів Російської академії наук. – Ф.489. – Оп.3. – Спр.425.
2. *Атлас Д.Г.* Старая Одесса, ее друзья и недруги // Труды слушательниц Одесских Высших женских курсов. – Т.1. – Вып. II. – Одесса, 1911.
3. Відділ рукописів Інституту Російської літератури («Пушкинский Дом»). – Ф.603. – Оп.1. – Спр.5.
4. Державний архів Одеської області. – Ф.153. – Оп.1. – Спр.255.
5. Державний архів Одеської області. – Ф.45. – Оп.11. – Спр.5.

6. *Дерибас А.М.* Старая Одесса. Исторические очерки и воспоминания. – Одесса, 1991.
7. *Дубнов С.М.* Книга жизни. – Иерусалим – Москва, 2004.
8. *Історія Одеси / Кол. авторів. Голов. ред. В.Н. Станко.* – Одеса, 2002.
9. *Історія Одеського університету за 100 років / Відпов. ред. О.І. Юрженко.* – К., 1968.
10. *Історія Одеського університету: (1865–2000) / Голов. ред. В.А. Сминтина.* – Одеса, 2000.
11. *Кареев Н.И.* Прожитое и пережитое. – Л., 1990.
12. *Кондаков Н.П.* Воспоминания и думы. – Прага, 1927.
13. *Корш Ф.* Что Одесса может и должна сделать для науки // *Одесский вестник.* – 1890. – 3 ноября.
14. *Костомаров Н.И.* Автобиография // *Костомаров Н.И. Исторические произведения. Автобиография / Прим. И.Л. Бутича.* – К., 1989.
15. *Красножен М.* Знаменитый русский канонист А.С. Павлов. – Юрьев, 1899.
16. *Лантева Л.П.* История славяноведения в России в XIX веке. – М., 2005.
17. *Линниченко И.А.* Манья переименования // *Одесские новости.* – 1909. – 8 сентября.
18. *Максименко И.В., Попова Т.Н.* Евгений Николаевич Щепкин: известные и неизвестные грани личности // *Евгений Николаевич Щепкин (1860 – 1920): Биобиблиографический указатель / Составители: И.В. Максименко, В.В. Самодурова; Науч. ред. Т.Н. Попова.* – Одесса, 1998.
19. *Мечников И.И.* Письма (1863 – 1916). – М., 1974.
20. *Научное наследство.* – М., 1956. – Т.3.
21. *Новороссийский университет в воспоминаниях современников / сост. Ф.А. Самойлов.* – Одесса, 1999.
22. *Одесский университет за 75 лет (1865–1940) / Отв. ред. К.П. Добролюбовский.* – Одесса, 1940.
23. *Одесский университет: 1865–1990 / Отв. ред. И.П. Зелинский.* – Киев, 1991.
24. *Очерки развития науки в Одессе / Отв. ред. С.А. Андронати.* – Одесса, 1995.
25. *Письма А.О. Ковалевского к И.И. Мечникову (1866–1900) / Под ред. Ю.И. Полянского.* – М.–Л., 1955.
26. *Письма И. Ягича к русским ученым (1863–1886) / Под ред. акад. В.В. Виноградова и Г.П. Блока.* – М, 1962. – М.–Л., 1963.
27. *Письма И.М. Сеченова к И.И. Мечникову // Борьба за науку в царской России.* – М.–Л., 1931.

Олександр МУЗИЧКО. Одеса другої половини XIX – початку XX ст. ...

28. Протоколи засідань Совета Императорского Новороссийского университета за май 1870 года. – Одесса, 1870.

29. Пятнадцатилетие Историко-филологического общества при Императорском Новороссийском университете. – Одесса, 1905.

31. Российская государственная библиотека. – Ф.51. – К.19. – Спр.89.

31. Российская государственная библиотека. – Ф.86. – К. 3. – Спр74.

32. Российская государственная библиотека. – Ф.86. – К.1. – Спр.26.

33. Санкт-Петербурзька філія архіву РАН. – Ф.726. – Оп.2. – Спр.179.

34. *Сеченов И.М.* Автобиографические записки. – М., 1963.

35. *Скальковский К.* Воспоминания молодости. – СПб, 1906.

36. *Слабченко М.* Культурно-наукове життя Одеси в 1914–1924 роках // Україна. – 1925. – №5.

37. *Успенский Ф.И.* Воспоминания о В.И. Григоровиче. – Одесса, 1890.

Олександр Музичко (*Одеса, Україна*) **Одеса другої половини XIX – початку XX ст. як науковий центр: історичні джерела vs історіографічної традиції**

У статті на базі епістолярних та мемуарних джерел проаналізовано феномен різкої розбіжності між історіографічною традицією, що глорифікує Одесу як науковий центр другої половини XIX – початку XX ст., та протилежним підходом, який відбився в історичних джерелах.

Ключові слова: Одеський університет, науковий центр, епістолярії, мемуари, джерела

Александр Музычко (*Одесса, Украина*) **Одесса второй половины XIX – начала XX ст. как научный центр: исторические источники vs историографической традиции**

В статье на базе эпистолярных и мемуарных источников проведен анализ феномена резкого противоречия между историографической традицией, которая глорифицирует Одессу как научный центр второй половины XIX – начала XX вв., и противоположным подходом, который зафиксирован в исторических источниках.

Ключевые слова: Одесский университет, научный центр, эпистолярии, мемуары, источники

Oleksandr Muzychko (*Odesa, Ukraine*) **Odesa of the second-half of the 19th – the beginning of the 20th c. as the scientific center: historical sources vs historiographic tradition**

The analysis of the phenomenon of sharp noncoincidence between the historiographic tradition, which glorificate Odesa as the scientific center of the second-half of the 19th – the beginning of the 20th c., and the opposite approach, which is fixed in the historical sources, is carried out in the article on the base of epistolary and imemorial sources.

Key words: Odesa university, scientific center, epistolary, memoirs, sources